

М.І. Макаренко

M.I. Makarenko

СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ В СИСТЕМІ ІНФЛЯЦІЙНИХ РИЗИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

STRUCTURAL SHIFTS IN INFLATION RISKS SYSTEM OF UKRAINIAN ECONOMY

У статті систематизовано основні ризики підвищеної інфляції, які виникли в економіці України восени 2007 року. Визначено вплив на макроекономічну цінову динаміку тривалих глобальних тенденцій світового ринку та внутрішньої політичної нестабільності.

The article systematizes the major risks of the boosted inflation which occurred in the Ukrainian economy in spring of 2007. The influence of the long-term global trends on the world market and of the internal political instability upon the macroeconomic price dynamics is defined.

Ключові слова: інфляційні ризики, довгострокові ризики, середньострокові ризики, короткострокові ризики, ціновий шок.

Keywords: inflation risks; long-term risks; middle-term risks; short-term risks; price shock.

Табл. 1. Рис. 5. Літ. 13.

Постановка проблеми. Загроза прискорення відкритої інфляції завжди існує в економіці змішаного типу. Її сплески може спричинити будь-який прояв політико-економічної чи соціально-психологічної нестабільності. В Україні ціновий шок жовтня 2007 р. виявився найвищим за останні 7 років і став провісником відновлення галопуючої інфляції. Цьому сприяли причини як об'єктивного, зовнішньоекономічного, так і суб'єктивного, внутрішньополітичного характеру. Їх виявлення залишається актуальною проблемою для теорії і практики макроекономічного регулювання.

Аналіз останніх публікацій. Огляди аналітиків щодо поточної та очікуваної інфляції час від часу з'являються у фаховій і діловій періодичній літературі [5; 6]. На перебіг інфляційних процесів звертають увагу керівники уряду та Національного банку, представники різних політичних кіл [8; 10]. Проте нинішнє збурення цін не віднайшло належного відображення на шпальтах фахових видань і потребує поглибленого аналізу.

Метою дослідження є виявлення та оцінка основних ризиків макроекономічної ціновій стабільності в умовах сучасної української економіки.

Основні результати дослідження. Загалом імовірність інфляційної загрози визначається системою ризиків, диференційованих за часовою та просторовою характеристиками.

За часовим критерієм ризики поділяються на короткострокові, середньо- та довгострокові. Довгострокові передбачають неухильне зростання цін із розвитком людської цивілізації, подорожчанням виробничих ресурсів в умовах загострення їхньої дефіцитності. Вони мають глобальний характер і відображають тривалі тенденції в динаміці цін світового та національних ринків. Адекватно оцінити та врахувати такі ризики в економічній політиці досить складно, оскільки їхня нейтралізація лежить у площині розвитку реального

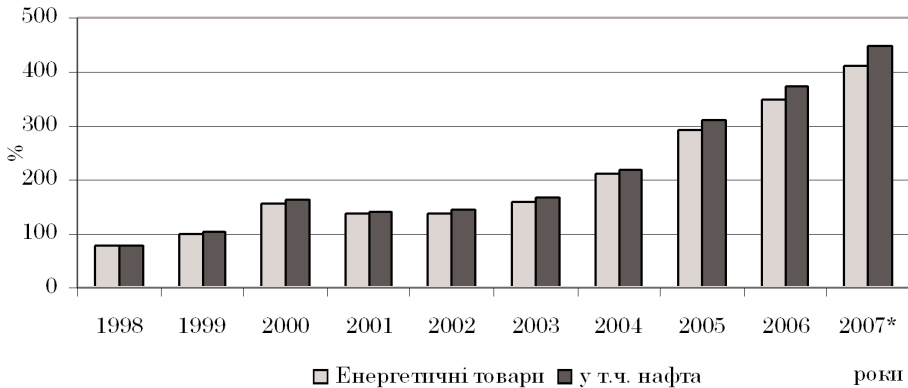
сектору і зумовлюється випереджальним зростанням продуктивності праці, капіталу та природних ресурсів порівняно з їхньою вартістю.

Середньострокові інфляційні ризики виникають у результаті формування кількарічних підвищувальних тенденцій у цінах. Причини цих ризиків — у структурній незбалансованості економіки, яка призводить до хронічного перевищення сукупного попиту над пропозицією. Слід зазначити, що причини цінового зростання виникають у реальному секторі, однак тривала експансійна фіскальна та грошово-кредитна політика також може спричинити підвищену цінову динаміку, яка самовідтворюється через сталі інфляційні очікування суб'єктів господарювання.

Короткострокові ризики інфляції обмежуються можливістю цінових збурень на кількомісячному часовому горизонті. У такому разі першопричиною можуть служити як сезонні коливання ринкової кон'юнктури, так і разові інфляційні очікування, пов'язані з дією одиничних сплесків політичної та економічної нестабільності. Серед монетарних чинників короткострокової цінової нестабільності найбільш відчутними є курсові коливання (особливо у відкритій економіці), стрімке збільшення ліквідності банківської системи, фіскальна експансія уряду.

В Україні на висхідну динаміку цін найбільш впливає подорожчання імпортованих енергоносіїв.

У світовому господарстві встановилася стійка тенденція до підвищення цін на енергетичні товари, яка триває понад 7 років і поки що не демонструє ознак уповільнення (рис. 1). За період з 1999 р. ціна бареля нафти зросла майже у 4,5 раза. За останні 3–4 роки з-поміж різних видів нафти найшвидше дорожчала нафта із Перської затоки — з 33,5 до 73,3 дол. США за барель або у 2,19 раза (табл. 1).

* 2007 р. представлено даними за 9 місяців

Рис. 1. Індекси цін енергоносіїв на світовому ринку у 1998–2007 рр. (1995 = 100%) [12]

За рівнем і характером зростання з урахуванням інфляції нинішній ціновий сплеск на нафту можна порівняти з 70–80-ими роками ХХ ст., коли реальна вартість нафти зрівнялася з піковими значеннями 1974 р, що передувало

стагфляції та наступній дворічній кризі, а також під час війни у Перській затоці у 1990 році. Проте сучасна економіка розвинутих країн набагато спокійніше переживає енергетичний шок: інфляція залишається порівняно невисокою, триває економічне зростання.

Таблиця 1. Світові ціни на енергоносії у 2004–2007 рр. [11]

Види енергоносіїв	2004	2005	2006	2007*
Сира нафта за контрактами «Spot», дол. США за барель	37,8	53,4	64,3	76,9
Британська нафта («Brent»), дол. США за барель	38,3	54,4	65,4	77,1
Нафта дубайська, дол. США за барель	33,5	49,2	61,4	73,3
Західнотехаська нафта, дол. США за барель	41,4	56,4	66,1	79,9
Газ природний (російський на кордоні з Німеччиною), дол. США за 1000 куб. м	135,2	212,9	295,7	280,4
Газ скраплений (з Індонезії до Японії), дол. США за куб. м	123,9	148,0	169,4	172,9
Газ природний (внутрішній ринок США), дол. США за 1000 куб. м	212,7	319,0	242,7	218,5
Вугілля австралійське (експортні ринки), дол. США за т	56,7	51,0	52,6	73,2
Вугілля південноафриканське (експортні ринки), дол. США за т	54,7	46,1	50,7	61,6

* 2007 р. представлено даними за 9 місяців.

Пояснень незбалансованій ціновій динаміці енергоносіїв і готової продукції в сучасній світовій економіці існує декілька.

По-перше, найпотужніший шок пропозиції 1979 р. був спричинений підвищенням цін на нафту удвічі протягом 6 місяців; сучасне ж подвоєння цін, започатковане у 2001 р., відбувалося близько 18 місяців, що дало змогу економіці адаптуватися до підвищених енергетичних витрат і зменшити ціновий шок [13, 58].

По-друге, застосовуючи різні показники інфляції (індекс-дефлятор, індекс споживчих цін чи індекс виробників промислової продукції), отримаємо неоднакові показники нинішньої реальної вартості барелі нафти, за якими поточна ціна ледве досягає піків 30-річної давності.

По-третє, економіка початку третього тисячоліття докорінно відрізняється від господарства 70-х років ХХ століття. Розвинуті країни зробили значні кроки до використання енергоощадливих технологій. У середньому вони витрачають удвічі менше нафти на 1 дол. США ВВП, ніж це було три десятиліття тому. Хоча країни, що розвиваються, не завжди ідуть у руслі зазначеної тенденції, загальносвітовий випуск стає все менш енергомістким.

По-четверте, теперішній ціновий сплеск пояснюється також неухильним зростанням нафтового попиту, зокрема, з боку Китаю та Індії. Це не надто перешкоджає здоровому економічному зростанню. Минулі ж шоки були спричинені здебільшого політичними подіями із загрозою стабільності світовим товарним ринкам. Так, перший шок 1973–1974 рр. був результатом скоординованої цінової політики країн Організації країн-експортерів нафти; сплеск цін на нафту у 1979 р. зумовлювався загостренням політичної ситуації в Ірані після усунення шаха; 1990 р. ознаменувався вибухом цін як реакції на вторгнення Іраку до Кувейту. Минулі шоки пропозиції були швидкоплинними, здатними до нівелювання після усунення першопричини цінового збудження. Нинішній підвищувальний рух нафтових цін є результатом шоку попиту, який

неухильно зростає внаслідок динамічного розвитку нових індустріальних країн і Китаю. Можливі лише сезонні та циклічні його послаблення. Тому тенденція до зростання світових цін на нафту має сьогодні довгостроковий характер і може докорінно змінитися лише під впливом кардинальних структурних зрушень у її споживанні та пропозиції на світовому ринку.

Україна як потужний споживач імпортованих енергоносіїв наражається на ризик зовнішньої інфляції, привнесеної в економіку через ціни нафти, нафтопродуктів, газу, сировини, які імпортуються з-за кордону. За 7 місяців 2007 р. було імпортовано сирої нафти на 2665,9 млн. дол. США, що становить 8,2% товарного імпорту, природного газу – на 4398,5 млн. дол. США (13,5% загальної суми імпорту товарів) [2]. Поряд з цим енергозощадження в країні впроваджується повільно, у структурі енергоспоживання, як і раніше, не знижується частка нафти і нафтопродуктів. Так, у I півріччі 2007 р. використано 103,3 млн. т первинних і вторинних видів палива в умовному вимірі, що на 3,1% менше, ніж у відповідному періоді попереднього року. Основна частка у структурі використаного палива припадала на природний газ – 38%, вугілля – 24%, нафту – 11%, кокс – 10%, нафтопродукти – 9% (у I півріччі 2006 р. – відповідно 43%, 23%, 11%, 8% і 9%) [1].

Динаміка індексу цін виробників промислової продукції та його енергетичних складових свідчить про те, що внутрішня вартість їх виробництва за 2004–2007 рр. зростає незначно порівняно з усією промисловістю (рис. 2). Якщо за період із січня 2004 р. по вересень 2007 р. промислова продукція подорожчала у 1,8 рази, то виробництво електроенергії, газу та води – у 1,86, а коксу та продуктів нафтопереробки – у 2,06 рази.

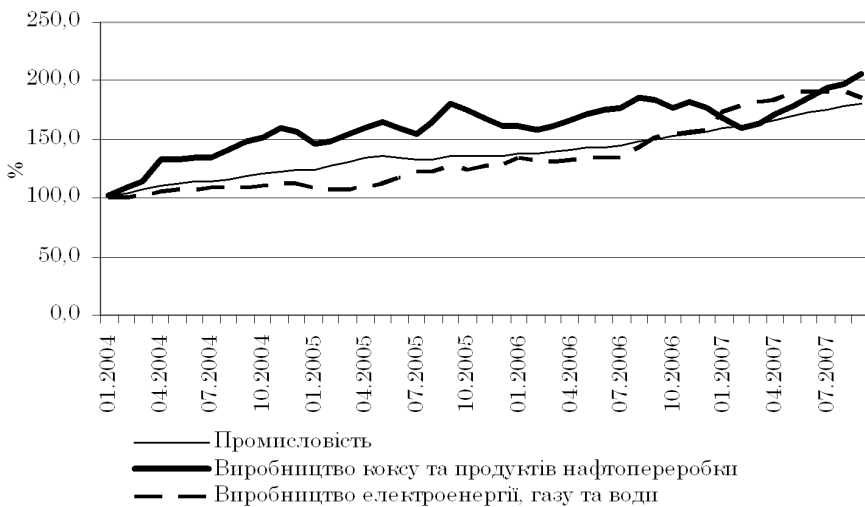

Рис. 2. Динаміка індексу цін виробників промислової продукції та окремих його складових у 2004–2007 рр. [4]

Однак індекс цін виробників промислової продукції відображає зрушення лише у внутрішніх цінах, тоді як основна частина паливно-енергетичних ресурсів надходить до України за імпортними поставками. Як наслідок, у споживчому

кошику населення випереджальними темпами зростають ціни на паливно-мастильні матеріали, газ, послуги автотранспорту (рис. 3). На тлі загального підвищення споживчих цін у 1,5 раза за січень 2004 р. – вересень 2007 р. паливо і мастило подорожчало у 2,42, а газ, електроенергія і тепло – у 2,28 раза.

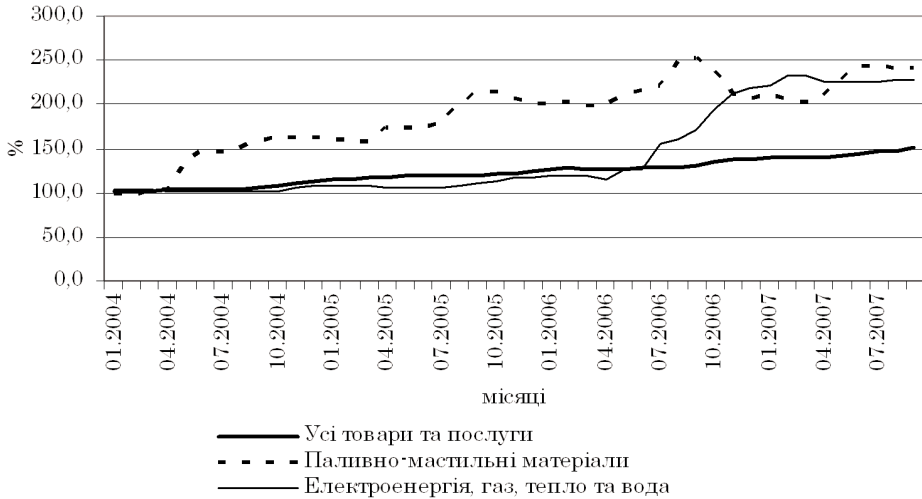

Рис. 3. Динаміка індексу споживчих цін та окремих його складових у 2004–2007 рр. [3]

Отже, інфляційні ризики довгострокової дії, які спостерігаються на національному товарному ринку, визначають тривалу динаміку цін важливих ресурсів, товарів і послуг. На відміну від них середньострокові ризики формуються в Україні, насамперед, під впливом підвищення номінальної заробітної плати працівників, яка випереджає зростання продуктивності праці. Це призводить до збільшення собівартості одиниці продукції, а зрештою, до зростання цін. І хоча частка оплати праці в структурі операційних витрат економіки порівняно невелика і становить 6,0%, коливаючись від 1,3% у сфері торгівлі та ремонту до 22,7% у галузі надання комунальних та індивідуальних послуг, вона здатна за технологічним ланцюгом суттєво впливати на всю суму витрат в економіці [7]. Як показують розрахунки, за період 2000–2006 рр. реальна оплата праці зростала вищими темпами, ніж реальний ВВП (за винятком 2000 р., коли фізичний обсяг ВВП зріс на 5,9%, тоді як заробітна плата в реальному обчисленні збільшилась усього на 3,6%) (рис. 4). Загалом, за аналізований період реальний ВВП зріс у 1,64, а реальна заробітна плата – у 2,91 раза, що цілком закономірно в умовах низької частки оплати праці в операційних витратах підприємств. Однак, цей процес суттєво впливає на макроекономічну цінову динаміку, особливо в періоди законодавчого перегляду мінімального рівня зарплати.

Короткочасний вплив на споживчі ціни здійснює динаміка гуртових цін промислового виробництва. Це цілком природно: основою роздрібною ціни служать витрати та доходи сфери виробництва, де зміна вартості виробничих ресурсів, їхньої продуктивності та умов виробництва відразу позначається на ціні кінцевої продукції оптового і роздрібного ринків. Часовий лаг між індек-

сами ціни виробників промислової продукції та споживчих ціни може тривати кілька місяців, однак найвищі значення коефіцієнтів парної кореляції між динамічними рядами цих показників спостерігаються у тому ж місяці, тобто при лагу 0 місяців (рис. 5).

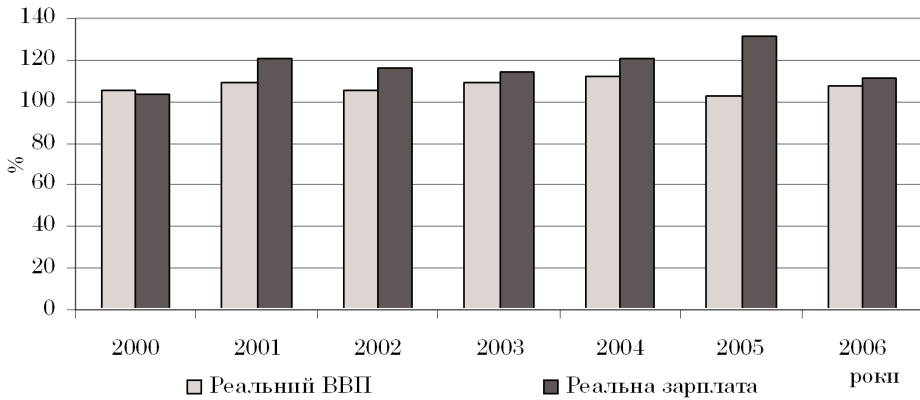

Рис. 4. Індекси реального ВВП та реальної зарплатної плати працівників у 2000–2006 рр. [9]

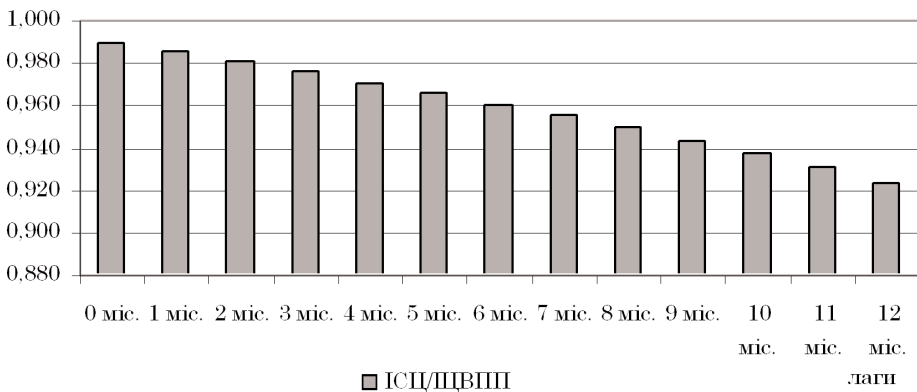

Рис. 5. Коефіцієнти парної кореляції між динамікою індексів цін виробників промислової продукції (ІЦВПП) та індексів споживчих цін (ІСЦ) залежно від тривалості лагу

Висновки. Система інфляційних ризиків у сучасній економіці України досить розгалужена і містить загрозу підвищувальної цінової динаміки під впливом цінових шоків різної тривалості. У процесі реалізації поточної бюджетної, грошово-кредитної та антимонопольної політики слід чітко розмежувати такі загрози на ті, які відбуваються об'єктивно, під впливом світогосподарських тенденцій і неминучих структурних зрушень у національному реальному секторі, та ті, які виникають у результаті запровадження певних бюджетно-монетарних заходів органами виконавчої влади. Саме на мінімізацію останніх мусять спрямовуватись зусилля уряду, Національного банку та Антимонопольного комітету України.

1. Використання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти у I півріччі 2007 року: Експрес-випуск // www.ukrstat.gov.ua.
2. Зовнішня торгівля України товарами за січень-липень 2007 року // www.ukrstat.gov.ua.
3. Індeksi споживчих цін на товари та послуги (до попереднього місяця) // www.ukrstat.gov.ua.
4. Індeksi цін виробників промислової продукції (до попереднього місяця) // www.ukrstat.gov.ua.
5. *Литвицький В.* Цінові та фіскальні ризики гальмування економічного зростання в Україні // Банківська справа.— 2002.— №5.— С. 8—16.
6. *Макаренко М., Осецький В.Л.* Модифікація інфляційних ризиків в умовах глобалізації // Банківська справа.— 2006.— №3.— С. 39—46.
7. Операційні витрати з реалізованої продукції (робіт, послуг) у розрізі основних видів економічної діяльності (щоквартальні показники) // www.ukrstat.gov.ua.
8. *Порошенко П.* Борьба с инфляцией не должна убивать экономический рост // Бизнес.— 2007.— №44.— С. 8.
9. Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати (1995—2006) // www.ukrstat.gov.ua.
10. *Янукович В.* Инфляция как вызов украинским политикам // Факты.— 2007.— 15 ноября.
11. Actual Market Prices for Non-Fuel and Fuel Commodities, 2004—2007 // www.imf.org.
12. Indices of Primary Commodity Prices, 1995—2007 // www.imf.org.
13. Oil and the global economy: Counting the cost // The Economist.— 2005.— 27 august.— P. 58.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2007.

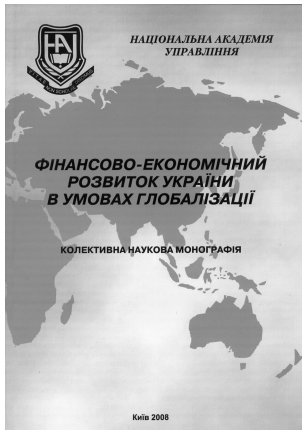
КНИЖКОВИЙ СВІТ

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТА ЮРИДИЧНА ОСВІТА
ПРЕСТИЖНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

Україна, 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26
E-mail: book@nam.kiev.ua
тел./факс 288-94-98, 280-80-56

Фінансово-економічний розвиток України в умовах глобалізації: Колективна наукова монографія / За ред. Я.В. Белінської. — К.: Національна академія управління, 2008. — 212 с. Ціна без доставки — 23 грн.

Монографія присвячена фінансово-економічним проблемам розвитку економіки України в умовах глобалізації. Викладені теоретико-методологічні питання розробки стратегії входження України у світове господарство та формування фінансово-економічного механізму цього процесу. В основу викладу матеріалу монографії покладені багаторічні дослідження науковців в галузі економічної теорії, фінансів та банківської справи, які були апробовані на сторінках авторитетного журналу "Актуальні проблеми економіки" в 2004—2007 роках. В монографії обґрунтовано шляхи забезпечення структурно збалансованого економічного зростання економічної системи України та її ефективного міжнародного співробітництва, визначені напрями вдосконалення всіх ланок господарської системи.